

УДК 78.071.2 1477) “19”

Олександра Німилович, доцент кафедри музикознавства та фортепіано
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка,
член Національної спілки композиторів України

ТАДЕЙ ВАНДЖУРА: ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СПІВАКА В ЕМІГРАЦІЇ

У статті висвітлюється концертно-виконавська і громадська діяльність Тадея Ванджури – співака українського походження, його творчі досягнення у Європі та на американському континенті, оперний і камерний репертуар, а також співпраця з провідними митцями сцени.

Ключові слова: Тадей Ванджура, оперний співак, камерний співак, репертуар, вокальний голос, національна своєрідність музичної творчості.

Літ. II.

Постановка проблеми. У когорті знаних українських співаків вагоме місце займають вихідці з Бойківського краю – П. Борковський, М. Мендинський, О. Носалевич, О. Лепкова, Н. Вітошинський, Н. Горницький, В. Тисяк та багато інших. Вимушено мандруючи по світу, як ті птахи, вигнані пожежею з-під рідної стріхи, вони, володіючи чудовими голосами і музичним обдаруванням, великою працьовитістю та доброю фаховою підготовкою, примножували славу українського оперного театру, все своє творче життя віддавали невмирущій українській пісні.

У роки незалежності України, коли національна самосвідомість українського народу почала відроджуватись, а історична пам'ять відновлюватися, водночас і з'явилась можливість налагодження тісних контактів із культурними, науковими та керівними колами у зарубіжжі, помітно зріс інтерес до творчих здобутків українців на американському континенті та в Європі. Мистецька спадщина представників української діаспори сьогодні стала однією з пріоритетних ділянок українського музикознавства.

Творчий доробок дрогобичанина, співака, лауреата Державної премії імені Тараса Шевченка Тадея Ванджури залишається малознаним і сьогодні. **Актуальність** статті, таким чином, зумовлена необхідністю розкриття та якнайповнішого осмислення життя і творчості крайнина.

Аналіз останніх джерел, досліджень та публікацій. Дослідженню виконавської спадщини Т. Ванджури присвячена доволі незначна кількість праць. У першу чергу це спогади самого митця, які він висловлював у листуванні з авторкою публікації, довідник українських співаків пера І. Лисенка [5; 6], а також рецензії та відгуки на його оперно-концертну виконавську діяльність, де

фрагментарно відображається життєвий шлях, особистісні відчуття при виконанні різноманітних ролей, від зустрічей з видатними особистостями у світі музики.

Мета статті полягає в осмисленні, вивченні та аналізі творчого доробку відомого українського співака Тадея Ванджури з позицій цілісної характеристики її виконавської, громадсько-культурної роботи в контексті розвитку музичного життя української діаспори.

Виклад основного матеріалу. Культурно-мистецьке життя української діаспори повоєнного періоду ХХ ст., його побіжний аналіз підтверджує її значну роль у збереженні історичної пам'яті українського народу, розбудові фундаменту майбутньої незалежної Української держави в умовах бездержавності. Найвагоміші досягнення українства у світовій діаспорі цього періоду – збереження культурної та політичної ідентичності української нації, забезпечення тяглості її присутності у просторі та часі на європейському, американському і австралійському континентах. Яскравим представником цього покоління був і співак Тадей Ванджура, який працював у діаспорі, що творила в умовах бездержавності й готувала підвалини відродження Української Держави, а також і в сучасній українській діаспорі, утверджуючи її добре ім'я у світі.

Оперний і камерний співак (бас) Тадей Ванджура, народжений 25 квітня 1928 року в Дрогобичі в інтелігентній сім'ї службовця Василя Ванджури (1887 – 1965) і Цецилії Рихтицької (1893 – 1954). Тут плекалася його музична душа, звідси вирушив у великий світ.

У 1944 році через відомі історичні події, як і тисячі інших галичан, Тадей Ванджура з родиною покинув рідну землю і виїхав спочатку до Німеччини, а 1949 року – до США. У 1951 – 53 роках перебував на військовій службі [6, 79].

ТАДЕЙ ВАНДЖУРА: ЖИТТЯ І ТВОРЧИСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СПІВАКА В ЕМІГРАЦІЇ

Музичну освіту здобував у Музичному коледжі в Чикаго, навчаючись у А. Діано, а згодом удосконалював майстерність у Міланській консерваторії (1955 – 1960) у професорів Дженаро Бара, Мелькіоре Люїзе, Маріо Альбанезе та Бруно Кармассі (видатний оперний співак-баритон), згадуючи цих видатних педагогів-практиків з великим пієтетом. Чудовий тенор Дженаро Барра-Каррачоло, будучи князем, не мав права виходити на сцену під своїм прізвиськом і взяв сценічний псевдонім Барра. Сам Барра – учень де Лючія, який був прима-тенором неаполітанської школи. У період систематичних занять у маестро Дженаро Барра Т. Ванджура пройшов його школу і засвоїв постулати італійської співочої школи, особливо методологію технічного вишколу співака.

У 1960 році Т. Ванджура брав участь у відомому Міжнародному конкурсі оперних співаків у Вітербо (Італія), де отримав окреме відзначення – медаль і II-гу премію.

В оперному репертуарі Тадея Ванджури басові партії у знаменитих оперних спектаклях – “Севільський цирульник” Россіні, “Лючія ді Лямермур” Доніцетті, “Чарівна флейта” Моцарта, “Богема” Пуччіні, “Аїда”, “Бал-Маскарад”, “Ріголетто”, “Сила долі” Верді, які співак виконував мовами оригіналів. Поряд із виступами в оперних спектаклях Т. Ванджура провадив широку сольну концертну діяльність у багатьох містах Західної Європи (Мілан, Комо, Варезе, Турин, Відень, Зальцбург, Франкфурт-на-Майні, Дюссельдорф, Берлін, Мюнхен та ін.).

У 1961 році в Італії Т. Ванджура одружився з німкенню Гертрудою Гек (за освітою – фінансист). У їхньому шлюбі народилися дві доньки – Клавдія (історик) і Арієна (політолог). У сім’ї культивувалися спільні цінності, взаємопроникнення у глибини національних культур, внаслідок чого як батьки, так і діти знають історію своїх предків, досконало володіють українською, німецькою, англійською, італійською мовами.

До свого камерного репертуару Т. Ванджура завжди вводив твори українських композиторів, зокрема “Гетьмани, гетьмани”, “Ой, Дніпре мій, Дніпре”, “Минають дні”, “Рече та стогне” М. Лисенка, солоспіви Д. Січинського, В. Матюка, С. Людкевича, О. і Н. Нижанківських, Я. Степового, В. Барвінського та ін.

1962 року Т. Ванджура повернувся до США. Тут він продовжив концертувати (Нью-Йорк, Чикаго), виступав у опері “Запорожець за Дунаєм” С. Гулака-Артемівського, поставленій Малим театром у Чикаго. Виступи на американському континенті молодого співака

викликали яскраві й схвальні відгуки, як от рецензія на його концерт у Чикаго, де зазначалось, що “появу кожної нової співочої української сили тут на еміграції слід нам щиро вітати, бо так складається, що дуже рідко виборює наша молодь цю нелегку кар’єру, тим більше, що вона потребує багаторічних студій”, а особливо такого талановитого співака-баса як Тадей Ванджура [1]. Слід зазначити, що одразу молодий виконавець увійшов до великої родини Українського Народного Союзу Америки і плідно працював у мистецькій і громадській сферах.

В червні 1962 року виступав соліст на одному із вечорів Літературно-Мистецького Клубу в Нью-Йорку, який був зорганізований при філії Українського музичного інституту Америки (інститут зорганізований у 1952 році відомим львівським піаністом Романом Савицьким) з низкою арій українських та інших композиторів, як писав рецензент “здобуваючи собі за своє мистецьке виконання і прегарний голос загальне признание” [1]. У липні цього ж року його концертний виступ транслювала радіостанція “Голос Америки”.

Втім, з часом нестійке матеріальне становище у сім’ї, потреба дати дітям добру освіту, спонукали Т. Ванджуру кардинально змінити професію, здобути інженерну освіту в Іллінойському технологічному інституті (Чикаго) та працювати за новим фахом. Попри життєві реалії співак залишився вірним своєму покликанню, продовжуючи співати у церковних колективах, хорі “Сурма”, капелі бандуристів ім. Т. Шевченка.

Цікавою імпрезою, влаштованою 16 – 17-го вересня 1978 року місцевим чикагським Окружним Комітетом Відділів УНСоюзу в співпраці з Головним Екзекутивним Комітетом, було вшанування 85-річчя появи найстаршого і найбільшого українського щоденника у світі “Свобода”, 45-річчя англomовного “Українського Тижневика” та 25-річчя дитячого журналу “Веселка”. Українські і неукраїнські журналісти обговорювали ряд питань пов’язаних з роллю української та іншої етнічної преси у вільному світі, існуючими проблемами та завданнями на майбутнє. Було наголошено, що крім інформування, газета “Свобода” поставила собі завдання збереження української ідентичності в країнах поселення й інтенсивну допомогу українському народові на рідних землях. У мистецькій програмі цього торжества виступав соліст Тадей Ванджура, який виконав солоспіви М. Лисенка, С. Людкевича, О. Нижанківського й обробки українських народних пісень а також Леся Куропась і Ірина Стефанюк – членкині хору

ТАДЕЙ ВАНДЖУРА: ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СПІВАКА В ЕМІГРАЦІЇ

“Дніпро” з Палатайн, Ілл. Фортепіанний акомпанемент виконував професор Павло Гончаров [11].

Восени, 10 жовтня 1981 року, відбувся концерт знову відновленого репрезентативного чикагського чоловічого хору “Сурма”, збагачений молодими силами, під диригентурою д-ра Василя Трухлого. Партію фортепіано виконувала молода талановита “не тільки акомпаньюторка, але і віртуоз” [10] та заступник диригента Надія Савик. Урочистість відбулась з нагоди 30-річного ювілею відомого колективу.

Із рецензії на цей концертний вечір пера М. Плешкевич довідуємось про рівень виконання колективу: “Наче в Божому Храмі пливуть звуки “Блажен муж” А. Гнатишина. Відразу полонить публіку голосово збалансований хор і відчувається велич співу під вмілою рукою диригента. Чергуються пісні: “Прометей” муз. К. Стеценка, “Гуляли, гуляли” муз. О. Нижанківського, “Ой, зійшла зоря” муз. М. Леонтовича, “Карпатські січовики” муз. Г. Китастого. Прекрасне виконання – з могутнього фортіссімо до піаніссімо – зворушує мою душу і кожну пісню переживаю з виконавцями” [10]. У програмі концерту прозвучали пісні: “Огні горять” муз. С. Людкевича, “Не шкодую за літами” Г. Китастого, “Ясени” – Кривенського, “Калиновий гай” І. Шамо, “Сусідка” Я. Яшневича, “Карпати” І. Шамо, “Ой, по горі” обр. М. Гринишина, П. Ніжинського “Закувала та сива зозуля”, а далі – “Вилітали орли” К. Стеценка, “Засяло сонце золоте” І. Недільського й “Коломийка” А. Гнатишина на завершення. Рецензент з особливим захопленням відзначила працю диригента і солістів: тенори – Я. Головка, М. Крихтяк, Б. Куцан, М. Филипович, Я. Петраш; баритони – М. Желєхівський, В. Зарицький; бас Т. Ванджура, а оплескам публіки не було кінця і треба знову й знову повторити декілька пісень.

Високе мистецьке виявлення колективу, диригента і солістів підтвердило високий професійний рівень капели та розкрило її значущість у несенні слави рідної української невмирущої пісні у чужомовному світі. Через довгих двадцять років, проведених із величезною наснагою творчо-концертної праці в колективі соліст Т. Ванджура 13 травня 2000 року яскраво співав у програмі вже 50-річного ювілею капели.

Тут варто зазначити, що чоловічий хор “Сурма” був заснований у Львові і його першим диригентом став Іван Охримович. У воєнний час чимало членів колективу опинилося за межами України і в 1945 році “Сурма” відродилася на німецькій землі, а в 1949 році із українців-співаків у Чикаго відновлено славу традицію львівського хору. Від

1985 року і до сьогодні диригентом хору є Роман Андрушко.

Отож ювілейний концерт “Сурми” під орудою Р. Андрушка відбувся за підтримки численної української чикагської громади, Генерального консула України в Чикаго Бориса Базилевського. У програмі поруч з обробками українських народних пісень були представлені композиції відомих українських авторів І. Шамо, П. Майбороди, Я. Орлова [2]. Як стверджує автор рецензії на урочистий вечір Анатолій Гороховський “виконання пісень відзначалося високою майстерністю, все було опрацьовано до найдрібніших нюансів. Слава про хор лунає далеко за межами Чикаго” [2]. Тривалими оплесками нагороджували присутні солістів Василя Зарицького, Тадея Ванджура, Оксану Олексин, Анну Маринець, Ольгу Пігулу, Дарію Діденко, Віру Сурівку, Ярослава Головка. Таке гуртування найкращих співочих сил у колективі, постійне вдосконалення майстерності сприяє великим здобуткам хору і популяризації української пісні на чужині.

Наприкінці 1980-х років Тадей Ванджура розпочав виступи з Капелою бандуристів імені Тараса Шевченка (Детройт, художній керівник В. Колесник). Почувши концерт капели у юнацькому віці в рідному Дрогобичі ще у 1943 році, Т. Ванджура на все життя зберіг захоплення і любов до колективу.

Треба сказати, що колектив має давню й цікаву історію, адже об’єднану капелу бандуристів було сформовано в травні 1935 року в Києві. Ця капела існувала аж до проголошення Другої світової війни, коли мобілізували її учасників в 1941 році. Під час німецької окупації були зроблені спроби відновити діяльність Київської капели бандуристів. На заклик в київських газетах який подав Д. Черненко, група бандуристів була зібрана під керівництвом колишнього концертмейстера капели Г. Назаренка і на весні 1941 року почала знову концертувати. В цей час колектив отримав дозвіл на патронат Т. Шевченка. Незабаром з приходом колишнього заступника диригента Г. Китастого, мистецьке керівництво було передано йому. Капела концертувала по Київщині та Волині. 1942 року колектив з 17 учасників виїхав до Німеччини на концертні гастролі. У 1943 – 1944 роках капела дев’ять місяців перебувала на гастролях в Галичині. Зокрема 8 – 9 березня 1943 року капела бандуристів знаходилась в Дрогобичі і дала в місті два концерти. Тут її спів і звучання бандур слухав молодий майбутній соліст Тадей Ванджура.

1949 року капела емігрувала разом до США,

ТАДЕЙ ВАНДЖУРА: ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СПІВАКА В ЕМІГРАЦІЇ

де осіла в Детройті, незабаром почавши концертні гастролі, зберігаючи свій професійний статус, плекаючи українські музичні та кобзарські традиції. Видатними диригентами капели у різні роки були: Г. Китастих (1941 – 1984), В. Колесник (1984 – 1996), О. Махлай (1996 – 2008), А. Бриттан (2008 – 2009), А. Герявенко (від 2010).

Володимир Колесник підняв виконавський рівень капели до вищого професійного рівня. До її складу була впроваджена група молодих вишкolenих співаків. Репертуар капели було відновлено забутими та забороненими творами Гната Хоткевича: “Поєма про Байду”, “Дума: Буря на Чорному морі”, “Невільничий ринок у Кафі”, “Заповіт”, “А в полі корчомка”, які в певний час були в репертуарі Полтавської капели бандуристів, та з арештом Гната Хоткевича були заборонені. Бандуристи в капелі під його керівництвом перейшли повністю на бандури харківського типу та почали нелегкий шлях вивчати всі штрихи харківської школи гри на бандурі, яку розробив Гнат Хоткевич. Було закладено початок проекту для відродження творчості Гната Хоткевича зі записами його творів в супроводі симфонічного оркестру.

Власне у складі цієї капели під орудою В. Колесника Т. Ванджура майже через п’ятдесят років вперше 1991 року прибув в Україну на гастролі. Концерти відбувались у Львові, Києві, Запоріжжі, Дніпропетровську, Вінниці, Івано-Франківську, Чернівцях.

За популяризацію української музичної спадщини постановою Кабінету Міністрів України від 27 лютого 1992 року Капелі бандуристів імені Т. Шевченка було присуджено Державну премію України імені Тараса Шевченка, якої був удостоєний і Т. Ванджура як соліст колективу.

До останніх днів життя, а відійшов у вічність співак Тадей Ванджура 14 квітня 2009 року в Чикаго, він тишився життям, незалежністю України, її талановитою молоддю і своїм теплим оксамитовим басом завжди співав українські народні пісні.

Висновки. Творча біографія українського співака Тадея Ванджури є яскравим свідченням розквіту особистості внаслідок невтомної праці над розвитком свого таланту з метою досягнення вершин вокального мистецтва. Професійна вокальна школа багатьох видатних педагогів, у яких здобував освіту Т. Ванджура (у Музичному коледжі в Чикаго, навчаючись у А. Діано, у Міланській консерваторії (1955 – 1960) у професорів Дженао Бара, Мелькіоре Люїзе,

Маріо Альбанезе та Бруно Кармасі) сформувала бажання вокаліста відбутися, в першу чергу, як оперний співак, а згодом як камерний виконавець і соліст численних хорових колективів.

Володіючи сильним і яскравим голосом широкого діапазону, драматичним обдаруванням, виконуючи складний оперний репертуар, він завжди повертався у концертних виступах до фольклорних джерел та української класики. Дослідження покликане привернути увагу до творчих постатей співаків і педагогів діаспори, а мистецька постать Т. Ванджури повинна слугувати взірцем творчої самовідданої діяльності для сьогоdnішніх і майбутніх поколінь талановитої молоді.

1. А.Б. Тадей Ванджура – український соліст-бас // *Свобода*. – 1962. – Ч. 182. – 23 вересня.

2. Гороховський А. Амбасадор української пісні: В Чикаго відзначено 50-річчя хору “Сурма” // *Свобода*. – 2000. – № 24. – 16 червня. – С. 9.

3. Козак С. Триумф Капели Бандуристів імені Тараса Шевченка // *Літературна Україна* – 11.VII.1991

4. Колесник В. Капела бандуристів ім. Т.Г. Шевченка // *Музика*. – 1991. – № 5. – С. 24 – 25.

5. Лисенко І. Словник співаків України. – К.: Рада, 1997. – С. 44 – 45.

6. Лисенко І. Співаки України. Енциклопедичне видання. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: Знання, 2011. – С. 79.

7. Німоліч О. Визначні постаті родини Німоліч і родини Рихтицьких // *Український родовід. Матеріали Четвертої міжобласної генеалогічної конференції / Упор. А. Огорчак*. – Львів: НВФ “Українські технології”, 2005. – С. 398 – 407.

8. Німоліч О. Наш крайнин – співак Тадей Ванджура // *Літопис Бойківщини*. – ЗСА-Канада-Україна, 2006. – Ч. 1/70(81). – С. 31 – 34.

9. Павелчак В. Світ обертається навколо бандури // *Час і події (Чикаго)*. – 2007. – № 30. – 26 липня.

10. Плешкевич М. Рефлексії після концерту хору “Сурма” в Чикаго // *Свобода*. – 1981. – Ч. 224. – 27 листопада.

11. Стецюк М. Українська громада в Чикаго відмітила ювілей “Свободи” та інших видань УНСоюзу // *Свобода*. – 1978. – Ч. 204. – 22 вересня.

Стаття надійшла до редакції 10.07.2012